

Інститут української мови НАН України
Північноукраїнський діалектологічний центр
Житомирського державного університету
імені Івана Франка
Житомирський історико-філологічний інститут
регіональних досліджень

ВОЛИНЬ- ЖИТОМИРЩИНА

Історико-філологічний збірник
з регіональних проблем

16

ЖИТОМИР
2007

РЕДАКТОРИ:

Віктор Мойсієнко, доктор філологічних наук
Володимир Єршов, кандидат філологічних наук

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Петро Білоус, доктор філологічних наук
Іван Вихованець, доктор філологічних наук
Катерина Городенська, доктор філологічних наук
Павло Гриценко, доктор філологічних наук
Василь Німчук, доктор філологічних наук
Ростислав Радишевський, доктор філологічних наук
Григорій Сивокінь, доктор філологічних наук
Елеонора Соловей, доктор філологічних наук
Микола Сулима, доктор філологічних наук

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР:

Володимир Білобровець

Збірник „Волинь-Житомирщина” внесено до переліку науково-фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора й кандидата філологічних наук.

Постанова Президії ВАК України від 11.10.2000 р. № 1-03/8.

Контактні адреси редакції:

10031. Житомир, вул. Народицька, 21, кв. 67 або кв. 172.

Телефон (0412) 25-42-64, 25-24-67.

УДК 82.07

ББК 83.3 (4 укр.–4ж)–я5

© „Волинь-Житомирщина”, 2007.

ЗМІСТ

Станіслав ПУЛЬТЕР

ЗАКОХАНИЙ У ЖИТТЯ:
ВАЛЕНТИН ГРАБОВСЬКИЙ 5

Літературознавство

Олена СЬОМОЧКИНА

ЖИТОМИРСЬКА РУБАЯНА 9

Галина КОСАРЕВА

ХУДОЖНЯ РЕЦЕПЦІЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ В
ПЕРЕКЛАДАХ В.ШЕВЧУКА
БАРОКОВОЇ ПОЕЗІЇ 16

Володимир ШИНКАРУК

СПОЧАТКУ БУЛО СЛОВО:
ІВАНОВІ СЛБОТІ – 70! 27

Іван САВИЦЬКИЙ

„ПОЧУВАЮ НА МИТЬ СЕБЕ
МОЛОДИМ...” ЮРІЙ ЯНОВСЬКИЙ
У МАЛІЙ П’ЯТИГРЦІ 34

Діалектологія

Фёдар КЛІМЧУК

АДПАНЕДНІКІ РЕЛЕВАНТНИХ
АСАБЛІВАСЦЕЙ ЗАГАРОДСЬКИХ
ГАВОРАК У ДІАЛЕКТНИХ
КАНТИНІУМАХ
УКРАЇНИ І РАСІІ 43

Ірина МАГРИЦЬКА

СЕМАНТИКА І НОМІНАЦІЯ
РИТУАЛЬНИХ ВИКУПІВ У
СХІДНОСЛОБОЖАНСЬКОМУ
ВЕСІЛЛІ 58

Етнолінгвістика

Марина ШАРАПА

ФРАГМЕНТИ ПОЛІСЬКОГО
ТРАДИЦІЙНОГО КАЛЕНДАРЯ:
ЛІТНІЙ ЦИКЛ 70

Історія мови

Інна ШЕВЧУК

ІМПЕРАТИВ У ОДНОСКЛАДНИХ
РЕЧЕННЯХ СТАРОУКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ 77

Історія

Сергій СТЕЛЬНИКОВИЧ

ІНФОРМАЦІЙНО-
ПРОПАГАНДИСТСЬКІ ВИДАННЯ
БУЛЬБІВСЬКОГО РУХУ 85

Вікторія ЖИЛЮК

АНТИКОМУНІСТИЧНИЙ ОПІР
ОУН – УПА В ПОВОЄННІ РОКИ НА
ЖИТОМИРЩИНІ
(1946 – 1955 рр.) 92

Етнографія

Олександр ВАСЯНОВИЧ

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ОБРЯДОВОЇ
ТА СВЯТКОВОЇ ЇЖІ ОКОЛИЧНОЇ
ШЛЯХТИ КОРОСТЕНЩИНИ 112

Портрет

Микола КОСТРИЦЯ

ВОЛОДИМИР ЄРШОВ: УЧЕНИЙ,
ПОЛОНІСТ, КРАСЗНАВЕЦЬ 123

До витоків

Олександр ВАСЯНОВИЧ,

Людмила ДОЛГОПОЛОВА,

Віктор МОЙСІЄНКО

МЕЛЕНІ І МЕЛЕНІВЦІ 154

Спогади

Леонід ДАНЧУК

РЕТРОСПЕКТИВА І
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
СЛАВ’ЯНСЬКИХ ТЕАТРАЛЬНИХ

ЗУСТРІЧЕЙ	188
-----------------	-----

Перший сніп

<i>Сніжана ЧЕРНЮК,</i> <i>Катерина МАЛИНОВСЬКА</i> ГРАФІТІ ЯК КУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН	200
---	-----

Рецензії

<i>Петро БЛЮС</i> ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОГО БАРОККО	208
--	-----

<i>Сергій ЖИЛЮК</i> КРАЄЗНАВСТВО НА ВЕРШИНАХ АКАДЕМІЧНОЇ НАУКИ	212
--	-----

ВІТАЄМО!

<i>Сергій ЖИЛЮК</i>	214
<i>Андрій САВЕНЕЦЬ</i>	215
<i>Олена СЬОМОЧКИНА</i>	216
<i>Валерій ХАЛІН</i>	217
<i>Галина ЛЕВЧЕНКО</i>	218

Володимир ШИНКАРУК

СПОЧАТКУ БУЛО СЛОВО: ІВАНОВІ СЛЬОТІ – 70!

Минуло 35 років, як у Житомирі було створено Поліський ансамбль пісні і танцю „Льонок”. Цей чудовий колектив і сьогодні залишається однією з найяскравіших мистецьких візиток нашого краю. Засновником і незмінним керівником ансамблю є народний артист України, відомий композитор і хормейстер, прекрасний поет, професор Іван Сльота. У цьому році маестро виповнюється сімдесят літ.

Як на мене, то на світі існує лише три основні таємниці, розгадати які покликані люди: таємниця життя, таємниця смерті і таємниця творчості. Щонайменше одну із цих таємниць Іван Сльота уже розгадав. І це – таємниця творчості.

Він уже давно увійшов у долю кожного українця, в долю усіх, кому небайдужа наша поезія, наша музика, наша культура.

Мало хто в українському музичному мистецтві так глибоко і точно може проникнути в світ людських почуттів і так яскраво відобразити їх у пісні. Вражає, перш за все, надзвичайно органічне поєднання по-особливому ліричного пісенного тексту і яскравої, проникливої мелодії. Не випадково хтось із колег якось сказав про Івана Сльоту: він – душа, покладена на музику. І з цим важко не погодитися. Хіба що варто додати: він – ще і мудрий, іронічний філософ, який уміє вдало пожартувати над нашою недосконалістю.

Народився Іван Сльота 3 грудня 1937 року на Черкащині, в селі з поетичною назвою Яснозір'я. На ясні зорі, на чисті води, на світлі роси, на щасливе життя благословили його батьки і добрі люди. А подарований небесами співочий і поетичний талант звук він щедро роздавати іншим, пробуджуючи в людських серцях і душах найсвятіші почуття, спонукаючи до благородних вчинків. Своє головне життєве призначення Іван Сльота вбачає в тому, щоб дарувати людям радість, освячувати їх своїм натхненням.

У 1970 році після закінчення Одеської консерваторії приїхав молодий композитор і диригент до Житомира. На його долю випало відновлювати народний хор „Льонок”. Адже саме в цей час від колективу, створеного корифеями української культури Борисом Теном та Анатолієм Авдієвським, залишилась хіба-що назва і добра пам'ять... Іванові Сльоті за короткий час вдалося

організувати новий ансамбль – Поліський ансамбль пісні і танцю „Льонок”.

Праця була титанічна! Але в молодого керівника повірили. Не могли не повірити, бо він жив мистецтвом, дихав творчістю...

Анатолій Авдієвський благословив свого побратима на мистецький подвиг, бо знав, що молодий композитор і диригент – людина талановита, самовіддана, яка не тільки продовжить розпочату справу, а й піде далі – до найвищих вершин майстерності.

Пісня для Івана Сльоти була і залишається священнодійством, можливістю досягнути красу і безмежність світу, пізнати людей і зрозуміти себе. А ще пісня для нього – стиль і спосіб життя. Це розуміють усі, хто хоча б один раз бачив маестро на концерті чи в репетиційній залі.

Колись одна мудра жінка, запрошуючи мене на виступ у свої рідні Прилуки, сказала: „Я дуже люблю талановитих людей, і мрію про те, щоб їхня слава не запізнювалась”.

Слава до Івана Сльоти прийшла вчасно.

Уся Україна співала й співає досі його „Купавушку”, „Не згорає зоря”, „Ти мене замани”, „Там, де ми ходили”, „Стежку до воріт”, „Батьківську хату”, „Ой хотіла мене мати”, „Чайку степову”, „Вишивала я сину сорочку”, „Бджоли”, „Марієчку”, „Замело, завіяло”, „Говорили-балакали”... Але, мабуть, назавжди залишиться в його пам’яті одна дивна зустріч.

Якось поспішав Іван Михайлович із Києва до Житомира. Вирішив доїхати до кінцевої станції метро, а потім пересісти на „попутку”. У вагоні метро поруч з ним сів літній чоловік, який несподівано для всіх почав співати. Як не дивно, але це була пісня Івана Сльоти „А льон цвіте”. Молодий композитор щасливо усміхнувся.

– Що, не подобається? – нахмарив чоло чоловік.

– Та ні, подобається...

– А чого ж смієтесь?...

– Сміюсь, бо це моя пісня...

– Не може бути...

Увесь вагон з цікавістю прислухався до цієї розмови.

Довідавшись, що перед ним дійсно автор улюбленої пісні, чоловік ледь не заплакав.

– Усім розкажу, кого я в Києві зустрів. І онуків навчу ваших пісень...

Розчулений незнайомиць супроводжував Івана Сльоту, аж доки той не поїхав.

Наостанок він міцно потис здивованому автору руку і розгорнув пакунок, який дістав з авоськи:

– Ось... візьміть. Для себе купив, але нехай вашими будуть. Я цей день на усе життя запам'ятаю, тепер і у вас пам'ять про мене залишиться...

І чоловік розгорнув перед враженим композитором нові... шевіотові штани...

– Носіть на здоров'я!

В особистому музеї Івана Сльоти до сьогодні зберігається ця реліквія, цей дивовижний експонат – яскраве і досить своєрідне свідчення загальнонародної поваги і любові.

Є відомий вислів про те, що талант часто проявляється у різних, іноді навіть у діаметрально протилежних сферах і галузях. Ці слова повною мірою стосуються Івана Сльоти. Чудовий хормейстер і диригент, блискучий композитор, автор великої кількості знаних ілюбимих народом пісень, глибокий знавець музичної класики і фольклору, народний артист України, музичний педагог, професор, який за роки невтомної творчої праці виховав цілу плеяду видатних митців, людей високої духовності і культури.

Але з 1987 року Україна пізнає Івана Сльоту не тільки як блискучого композитора, а й як прекрасного поета. Саме у цьому році побачила світ перша збірка його поезій „Пісні моєї землі”. До речі, Іван Михайлович назвав її „Яснозір'я”, але редакція запропонувала недосвідченому в справах видавничих автору змінити назву. Тож після тривалого цензурного тиску він змушений був погодитися із пропозицією впертої редактури.

Вихований на поетичній класиці і народній традиції, Іван Сльота не вдається до словесних експериментів, не заохочує формалізм, поетичне штукарство, а намагається повертати українському слову прадавнє звучання і значення, любить відсвічувати його тонкі і світлі грані.

Ще в дитинстві йому доводилось постійно вибирати між поезією та музикою. В один із життєвих моментів перемогла музика, хоча від поезії Іван Сльота ніколи не відвертався. У шкільні роки він навіть став переможцем юнацького поетичного конкурсу... До сьогодні пам'ятає Іван Михайлович суму першого гонорару, виплаченого йому (учню 5-го класу!) за надрукований у районній газеті вірш – 42 карбованці 20 копійок.

Нині дві великі пристрасті, дві справжні стихії – і поезія, і музика – міцно тримають у полоні його серце. Творчий доробок автора складають добрий десяток книг віршів та пісень, серед яких „А льон цвіте” (1980), „Нові пісні” (1983), „Пісня моєї землі” (1987), „...3 твого серця” (1997), „Пісня моїх пісень” (1997), „На перехресті” (2001), „На синій хвилі” (2001), „Хліб на рушнику” (2003), „До вічної в світі краси” (2003), „Очима чуткої душі” (переклад українською мовою віршів І.Живагіна, 2004),

„Автограф” (2005).

Мало хто знає, що знаменита і вже згадана нами пісня „А льон цвіте” почалася з поетичної строфи, автором якої був Іван Сльота:

А льон цвіте
Синьо, синьо,
А мати жде
Додому сина.

Це вже потім поет Василь Юхимович напише продовження...

...Можливо, хтось вважає, що життєвий шлях Івана Сльоти завжди був устелений пахучими пелюстками троянд. Але – ні. Це далеко не так. Усе, що він досяг у житті, не можна сприймати як подарунок долі, а лише як результат постійної і натхненної праці, в яку вкладена і душа, і розум, і талант. Скільки разів доводилося йому потерпати від заздрощів, нерозуміння, обмеженості чиновного оточення... Та ніколи і ні за яких обставин він не схилявся в поклонах, не згинав коліна, не зраджував високому мистецькому покликанню.

Творчість Івана Сльоти гармонійно поєднала у собі елементи лірики і епосу. З одного боку, він – прекрасний оповідач, з іншого – чудовий лірик і знавець людської душі (людинознавець), розуміючий і відчуваючий усю повноту почуттів і настроїв. По суті, всі пісні і всі вірші Івана Сльоти – це маленькі драматичні історії. Історії людської душі.

Строфіка Івана Сльоти надзвичайно прозора і проста. Поет віддає перевагу чотирьохрядковій строфі (катрену) з перехресною римою. Найчастіше автор звертається до силабо-тонічної системи віршування, а улюбленим розміром, без сумніву, є ямб. Аналіз показує, що більшість віршів, включених до збірок поезій, написані саме цим поетичним розміром.

Любить автор бавитися зі словом, так би мовити, смакувати його на слух. Мабуть, тому в творах поета зустрічаються яскраві неологізми. Потрібно сказати, що слова-новотвори Івана Сльоти завжди оригінальні і влучні. Наприклад, „банал” – замість „банальність”, „могуть” замість „могутність”, „похмарів” замість „захмарився”, „прошник” замість „жебрак” тощо. Досвід і світової, і вітчизняної літератури свідчить, що до створення неологізмів приходять, в основному, митці зрілі, творчо розкуті, по-особливому відчуваючі рідну мову, залюблені у процес поетичної творчості.

Поезія Івана Сльоти тісно пов’язана з народно-поетичною традицією, не випадково в ній досить часто використовуються строфи, схожі на фольклорні пісенні зачини, де є характерні вигук та слова з підвищеною емоційністю: „Як виходила я заміж

Ой же й молодою..., „Ах кохання – тисячі романів”, „Ой не треба, ні, не треба Ані м'яти, ані хати”, „Ой гріла та гріла їх, вигрівала”, „Ой в лісі, Та ще й сивому”, „О красо моя голубонеба”, „Ой хатонько ж моя да ріднесенька”, „О мить моя, натхненна моя мить”.

З українським фольклором твори Івана Сльоти єднають також часті тавтологічні конструкції і рефрени. Для прикладу наведу лише один уривок із вірша „Дума про матір”:

Журавлі – клином,
Журавлі – клином...
 над життям твоїм удовиним.
А курай – шляхом,
А курай – шляхом...
Полетів би я до тебе
 та сивим голубом-птахом.

Не відмовляється поет і від властивих усній народній поетичній творчості слів зі зменшувальними і лагідними суфіксами: „За ліском на Імшані, За *стіжком* прим'ятим”..., „*Пташинонько* любя, голубко моя”..., „Доле, доле – Наче поле – Житом-*сонечком* сія. Скоро, скоро: Здрастуй, школо – Світла *доленько* моя”..., „Мати приїхала в місто з *хутірця* далекого”, „А вже ж матір – світе-*світоньку*”..., „*Торбинку* в'яжучи за плечі”, „Не тіш душі в *благеньких* прошах”...

Система порівнянь, створених Іваном Сльотою, притаманна лише йому і, мабуть, не знайдеться нічого схожого в інших поетів. Порівняння відзначаються особливою яскравістю і свіжістю: „Влягається слово в рядку, як *сіно у добрім покосі*”..., „Ранок, як *мрія*: далеко-високий, День, як *надія*: в нім стільки тепла... Вечір, як *віра*: вигойдусь спокій. ...Щоб серед ночі любов розцвіла.”, „Прийшла, *мов пісня*, десь почата”, „...ніч, *мов тінь з екрана*”, „Стою, *мов туман*, серед шляху”, „Душа ж вагітна... звуком, як *валторна*”, „Хто лісом дихає, як *храмом*”, „Верба, як *жінка тонкосльоза*”, „У мій бік хвалу, як *бразу*, лив”, „Слово, *мов яблуко*, спіле й вагоме”.

На думку окремих письменників і літературознавців, рівень таланту будь-якого автора визначають метафори. Слова, які Іван Сльота вживає в переносному значенні, завжди вишукані і доречні, завжди органічно вплетені у поетичний малюнок. Вони нагадують коштовні перлини у такій же коштовній оправі. Вважайте самі: „Серце моє хлюпнуло в цей вірш”, „В душі мій заврунилася пісня”, „Сонце до мене стояло спиною”, „З туманом кохалася нива”, „Світ посинів скронями небес”, „Весь гнів старечий згрібши в три охапки”, „На душі зими стоїть печать”, „І я гримлю грудьми в глухі квартали І нервом б'юся об німий цемент”, „Мліє тиша

натомлена”, „Зваливши весь біль В лікарняну постіль”.

Цікавий і різноманітний поетичний синтаксис Івана Сльоти. В його творах постійно зустрічається градація (накопичення ознак), а також асиндетон (безсполучниковий зв'язок) і полісиндетон (багатосполучниковий зв'язок). Ось невеличкий приклад:

Ще –
 вона про щастя і не чула,
Ще –
 нікого в неї не було.
Ще –
 її зневіра не торкнула.
Ще –
 ж душа чистісінька, як скло.

В цьому короткому поетичному уривку до градації та полісиндетону додається ще й анафора (однаковий початок рядка). Велика кількість тропів та поетичних фігур на маленькій площі строфи є типовою для Івана Сльоти, але художні засоби ніколи не були для нього самоціллю і ніколи не заважали змісту, не впливали на прозорість і простоту поетичної структури. Навпаки, таке багатство засобів художньої виразності завжди підкреслювало самотність і оригінальність творчої манери автора.

Досить часто у віршах І.Сльоти присутні епіфори (однакове закінчення рядка чи абзацу), але найпомітнішою ознакою поетичної системи митця є постійне використання вставних конструкцій. Причому функцію вставного слова автор може перекласти на будь-який член речення.

Відокремивши в тексті слово або ж групу слів дужками чи тире, Іван Сльота примушує читача звернути на них особливу увагу, зрозуміти й відчутти особливу авторську інтонацію:

Крізь очі сині –
 (синій світ краси) –
Твій усміх синій –
 (подих також синій) –
І синій спів
 (бо сині ж голоси).
При нашій стрічі
 (першій і єдиній)...

Відсилаю вас, шановні читачі, до творів Івана Сльоти. Заглибтесь (пориньте, полиньте, увійдіть, зануртесь) у дивовижний світ поезії, доторкніться серцем до вішованих рядків, і ви зрозумієте, що перед вами яскравий талант, який може на короткому просторі вірша глибоко проникнути в духовний світ

людини, передати розмаїття відчуттів, осмислити красу і складність оточуючого світу.

Нещодавно вийшла з друку нова книга Івана Сльоти „Золото зажнив’я”. Як на мене, то ця збірка належить до кращих зразків творчого доробку автора. Жодна з попередніх книг так повно не представляла багатогранне поетичне обдарування митця, який виступає тут не тільки як проникливий лірик, вдумливий філософ, активний продовжувач народно-пісенних традицій, але й як блискучий перекладач, людина, що чудово розуміється на слов’янській поезії (в першу чергу, на білоруській і російській).

Івана Сльоту цікавить усе те, що визначає особливість епохи, у яку ми з вами живемо. Тому його „Золото зажнив’я” відображає і життєву конкретику і філософське узагальнення. Автор не бере на себе ні ролі пасивного спостерігача, ні функцій третейського судді, а залишається разом із своїми читачами на гребені життєвої хвилі, в епіцентрі найважливіших соціальних і морально-етичних проблем.

Мене особисто завжди дивувало вміння Івана Сльоти поєднувати високе і буденне, смішне і трагедійне. У його віршах – усе, як у житті, де радість обнімається із журбою, а плач переходить у сміх. Він своєчасно, захоплено-збуджено й активно відгукується на важливі події нашої повсякденності. Його вірші і пісні, відлунюють життя, мабуть, саме тому вони і не втрачають з роками своєї актуальності і щирості.

І пісенні, і поетичні твори Івана Сльоти сприймаються як яскраві музично-поетичні роздуми над найважливішими проблемами людського життя, їм притаманна щирість і відвертість, внутрішня стриманість і спокій. Вони різко контрастують із крикливістю і бездумністю сучасної естради. Їх не варто читати чи слухати поспіхом, оскільки можна не відчувати або загубити високий зміст і дивовижну гармонію.

Усі, хто знає Івана Сльоту, зауважують, що його ніколи не залишає світле почуття закоханості. Закоханості в світ, у людей, у поезію і музику.

З роками змінюється тематичний діапазон творів Івана Сльоти, але незмінною залишається його простота і щирість у спілкуванні зі своїми слухачами і читачами. Йому не властивий епатаж, конфліктність – навпаки: автора вирізняє вишуканий поетичний смак, по-особливому загострене почуття гармонії.

Він такий, як його пісні і вірші.

P.S. На той момент, коли верстався номер, надійшло повідомлення з Києва про те, що Івана Михайловича Сльоту прийнято до Національної спілки письменників України.